

Možda bi se mogla braniti teza koja bi tvrdila da se Hegelova filozofija prava sastoji od dva bitna dijela (moralitet i običajnost), a da je dio o apstraktnom pravu zapravo jedna implicitna (dakle materijalno kazivana), apriorna logika filozofije prava. Moglo bi se naime pokazati da elementi apstraktnog prava (ličnost, vlasništvo, ugovor...) i te kako egzistiraju u sferi moraliteta i običajnosti. No ne samo to, jer je konačno jedna od osnovnih istina Hegelovog sistema upravo ona koja govori o sadržanosti prethodnih stupnjeva u višim sferama. Čini se, naime, da svojim bitnim nakinama apstraktno pravo, dajući kategorijalnu raščlambu, govori o sferi koja zadobija svoju ZBILJNOST tek u moralitetu ili običajnosti. Kao što se, naime, određenja logike pokazuju živima kada doplju u drugobivstvovanje (predstavljajući do tada samo sferu apstraktne logike), tako i određenja ličnosti, svojine... tek u običajnosti dobijaju svoj puni značaj.

Poglavlja Weilove političke filozofije gotovo se poklapaju s kategorijama Hegelove filozofije prava. Izuzetak je upravo poglavlje o apstraktnom pravu čija se određenja ne promatraju samostalno u jednoj posebnoj sferi kao kod Hegela, već su sastavni dio razmatranja poglavlja koja bi se mogla obuhvatiti Hegelovim

pojmom običajnosne sfere. Tako se implicitno-apriorna logika filozofije prava, koja uvodi u problem dajući već osnovna određenja temeljnih kategorija, zamjenjuje logikom implicitnog razjašnjavanja koje se uveliko temelji u samorazumljivosti tradicionalno prihvaćenih kategorija. Analiza se kreće od MORALA, preko DRUŠTVA, DRŽAVE, do ODNOSA MEĐU DRŽAVAMA. Već prvi pogled na osnovnu strukturu djela razotkriva orijentaciju i intenciju.

Weil je, adekvatno Hegelovu pokušaju da pravo pokaže u bitnom kao napredovanje volje, prikazao političku filozofiju kao sučeljavanje različitih razina (samo)odnošenja slobodne ljudske volje u okvirima morala, društva, države i svjetske organizacije. Time se politička filozofija Erica Weila pokazuje kao svojevrsna konkretizacija Hegelove filozofsko-pravne misli, ali konkretizacija koja ipak ostaje na razini principa (vidi str. 213. i 216) ostavljajući područje empirije političkoj znanosti i političkoj pragmatiki. Ocrtajmo konture Weilovog djela.

«Bez svijesti o moralnom problemu» — veli Weil — «filozofski problem politike uopšte (se) i ne postavlja» (str. 45). Kao razina individualnog propitivanja o volji i slobodi, moral je dakle pretpostavka svake druge razine. Odnos morala i politike, autor to već u samom početku postavlja, pojavljuje se kao odnos uzajamnog nadilaženja, gdje politika ima izvjesnu objektivnu prednost (utoliko što se moral ostvaruje samo na političkom planu), dok je prednost morala subjektivne prirode (jer se pitanje o politici može postaviti tek nakon pitanja o moralu). Iako u osnovi dobro postavlja problem, Weil ga ne razvija. Njegova se analiza pretvara u tri manje-više samostalna i ne — bitno, dakle metodološki ne vezana govora o aspektima Kantovog shvaćanja morala, prirodnog prava i problemu vaspitanja kao svojevrsnom razvijanju moralne pozicije.

Utemeljujuća opreka za Erica Weila jest onreka društva i prirode. Priroda je ono nezativno što stoji nasuprot zajednici, društvu, moralnom i individual... «Morba protiv prirode» zapravo je korišćenje prirodnih bogatstava neophodnih za egzistenciju društva. Kao posljednik između prirode i društva javlja se «rad», i to uelavnom u stavovima koji govore o kvaliteti organiziranosti društva. Dru-

1972 Izlog knjiga

i «društvene 'vrline lojalnosti prema društvu i državi» (str. 327).

Promišljanje određenog fenomena nužno se mora utemeljiti u jednom (implicitnom) logičkom uvođenju, koje će omogućiti unutarnjoj arhitektonici teksta dosljednost izvodenja i iz kojeg će se samom fenomenu moći pristupiti adekvatnim načinom. Ukoliko materijal promišljanja nije mišljen odgovarajućim načinom i iz adekvatnog utemeljenja — kao rezultat se pojavljuju samo konture svijesti, odnosno obrisi problema/fenomena. Ukoliko je metodički neutemeljeno, mišljenje se zadovoljava surogatima: porede se opće kategorije, izmišljaju se neprijatelji protiv kojih se iznosi sva sila argumenta, a izvodu misli pokušava se dati prepoznatljiv (znanstven ili filozofijski) oblik.

Ne bi se moglo reći da Weilova politička filozofija pati od navedenih nedostataka u svoj njihovoj punini. No upravo negdje na tragu navedenog nalaze se nedostatak i ovog, po intenciji izuzetno zanimljivog, ali po realiziranom, umnogome slabijeg djela. Politička filozofija Erica Weila, unatoč relativnoj strogosti izvodenja i nesumnjivom, upravo filozofskom, naporu uloženom u ovaj sistemski pokušaj, pokazuje se u svom metodičkom utemeljenju nedosljednom u slijedećem:

1. Oblik razvijanja teza svojim sadržajem razotkriva se kao neprincipijelan. Pokazuje se da je napredovanje problematike uvjetovano izvanjskim metodičkim injekcijama o odnosu politike prema filozofiji, znanosti, povijesti, moralu, prirodnom pravu, itd. Tako u jednom obliku sadržaj otkriva jednu drugu, manje zanimljivu, manje strogu i ne tako plodnu formu istraživanja.

2. Tematizirajući odnos politike sa znaošću, poviješću, itd. Weil katkad ostaje na osnovnim postavkama o ovim odnosima. Utoliko što odnosi (posredstvom kojih se uistinu jedino može prodrijeti do biti) nisu promatrani u jednom imanentnom razvijanju fenomena, već se nabacuju kao izvanjski i ne ka bitnom upereni, utoliko i sama «politika» ostaje bitno ne doradenom/određenom.

3. Svakako da problematski pristup koji ne analizira autore (i ne pominje ih), uzimajući njihove rezultate kao plod tradicije, ima određene prednosti, ali, isto tako,

Izlog knjiga 1971

štvo je naime dobro organizirano ako individue rade odgovarajuće poslove, poslove koji im odgovaraju, jer to omogućava da se s najmanje ljudske energije uradi najviše. Tako Weil dolazi do «moderne zajednice rada» (str. 102) koja u principu konstituše svjetsko društvo.

«Država je racionalna i umna (moralna) organizacija zajednice» (str. 191). Ona je bitno «postala», a ne «načinjena», a «ostvaruje se u formalnom i univerzalnom zakonu i pomoću njega» (str. 194).

Konkretizirajući određenja svoje interpretacije Hegelovog shvaćanja države iz *Hegel i Država*, Weil zadržava temeljno određenje države kao umne organizacije. Konkretiziranje koje se razvija ukazivanjem na tipove modernih država i probleme koji se u njima javljaju provodi se kao svojevrsno deduciranje iz temeljnog određenja. Tako se nebitnim shvaćaju oblici vlasti, umnost ustava ili razvijanost ostalih zakona; bez obzira na to da li je riječ o autoritarnim ili ustavnim vladama Weil, u skladu s određenjem države kao umne organizacije, osnovni problem vidi u (ne)vaspitanosti građana za zauzimanje društvenih položaja «sa gledišta racionalnosti» (str. 235). Weil dakle ističe ovaj moment nužnosti razvijanosti racionalne tradicije bez kojega ni umnost ustava, ni ustavnost vlastite ne jamče slobodu. Put ka racionalnosti put je prinude. Zbog toga Weil ustvrđuje da se ni autokratska vlast ne može promatrati izvan ovog vidokruga i da se upravo stoga katkad može i opravdati.

U skladu s temeljnim određenjem države jest i kritika instrumentalnog shvaćanja države koje priznaje da je moguće da država postane instrumentom jedne klase, ali da to nije njeno bitno određenje (str. 182).

Nakon kritike nacionalizma (koji je jedan od pratilaca nerazvijanosti društva i produkt neosjetljivosti vlasti na ono historijsko, str. 242) te analize odnosa pravde i efikasnosti i odnosa države i društva Weil završava u ideji svjetske organizacije koja treba izmiriti međudržavne sukobe i omogućiti ljudsku vrlinu bivstvujućih u polisu. U organiziranom svjetskom društvu Weil vidi mogućnost «oslobođenja morala» (str. 314), a u komuni ili polislu (str. 328) oblik života koji je rješenje podvojenosti između «istorijske i tradicionalne... 'moralne' vrline»

ukoliko se te prednosti ne realiziraju, one se pojavljuju kao bitni nedostaci. Nepominjanje autora omogućava da analiza teče «glatko», bez suvišnih digresija, no ukoliko se materijal ne podredi intenciji autora, ukoliko se metodički ne ustroji — pretvara se u niz nepovezanih slika. Kritika stvarnih, metodički plodnih neprijatelja zamjenjuje se tada (pokazuju) kritikom slučajnih i potrebnih, onih bitno nezainteresiranih i za sam problem nerelevantnih.

Dodajmo ovim metodičkim napomenama i jednu koja se djelomično gnijezdi u Weilovu pokušaju da ostane na razini formalne analize, a djelomično u njegovu nedostatku sluha za marksizam. Riječ je o onom dijelu koji analizira ekonomske aspekte društvenih odnosa. Tako, na primjer, navedimo samo ta mjesta, na stranicama 116. i 117. Weil «postvarenie» shvaća «cijenom personalizacije», a pitanje o gubitku ljudske prirode u otuđujućim uvjetima rada svodi na verbaliziranje o «prirodi» i «prirodnom».

Ako je «IZOBRAZBA POLITIČKE SVIJESTI svih građana» — kako kaže K. H. Volkman-Schluck analizirajući Tocqueleove teze u svojoj političkoj filozofiji — «temeljni uvjet napretka demokracije i glavna zadaća odgoja i obrazovanja» (str. 93, potcrtao S.A.), preporučimo Weila i političkim filozofima i široj publici, a naročito onima koji, reducirajući političko na ideološko, onemogućavaju demokraciju u bitnom.

Sead Alić